

Түбөлүк
«СоюзБиблиотек»
БИБЛИОТЕКА
ив. А. С. Пушкина

Республиканын нинтилед-политиктиг солуну

Солун 1925
Чылдын
август 31-де
үнүп эгелзэн

ШЫН

№ 199 (15173) ♦ 1993 чылдын октябрь 21, четверг Солунга ат салган шагы 21.20 Садар өртөө 70 рубль,

Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Федерация Чөвүлелинге сонгулдааларын болгаш Россия Федерациязынын Конституция теле-вилелинин талазы-биле бүгү чонуну бадылашкы-нын эрттирери Россия Федерациязынын Хуралы-нын Курене Думазына сонгулдаалар талазы-биле округтун сонгулда комиссиязынга даандырар дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ПРЕЗИДЕНТИНИН ЧАРЛЫ
«Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Федерация Чөвүлелинге сонгулдаалар дугайында» Россия Федерациязынын Президентинин 1993 чылдын октябрь 11-де № 1626 болган «Россия Федерациязынын Конституция телевилелинин талазы-биле бүгү чонуну бадылашкынын эрттирери дугайында» 1993 чылдын октябрь 15-те № 1633 чарлык тарыхта дууштур доктаам-рым болза:
Тыва Республиканын 1993 чылдын октябрь 19, № 89. Кизыл хоорай.
Президентин Ш. ООРЖАК.

ДЫННАДЫГ
Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Федерация Чөвүлелинге болган Курене Думазына депутаттар сонгулдааларынын талазы-биле Тыванын № 28 сонгулда округтуну округ комиссиясы Тыва Республиканын Чаланын бажынында ажилдап турар. 1 кат, комната № 107, телефоннары 3-69-68 болган 3-66-56. Хоорайлар аразында № 27.

КАА-ХЕМЧЕ-КОМБАЙННАРЛЫГ
Бай-Тайга районда «Кизыл-Дыг» совхозтун механизаторлары комбайнлары-биле Каа-Хем районуну «Зулу Октябры» совхозтун чагай үнгер таразын ажаажыры-биле челе берген. Олар ол ажил-агымнын 1600 гектарда таразын кезип, ажаажырлар.
Каа-Хемде бо ажил-агымнын тараа ажар комбайнларынын хай кезип турган. Солун алып кезектер чогууда кылдызы анаа турар. Кизыл-Дыгга комбайн шалыкчы дуулашкы, күш-ажымчы чедикширерлер чаларын шиптирер.

ШАҢНАЛЫ-АЪТ, МОЛДУРГА, КУЛУН

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозтун тараа-жылаары күсүк дүжүттү ажалалыры эртен хүннерде-ле доозуулан.
Шөдлерден 6300 тонна тараа культурааларын кезип, ажааган, шанда чедирген. Бир гектардан-на олар 15 центнер дүжүттү алган.
Комбайнер Семел Лапка 440 тоннанын ажаап алыр турган, 833 тонна кылдыр күтүрүш, планын даалганын 189 хуу чедирген. Бо тилекчи механизаторуну ажалалгый аът-биле шаңнаан. Дүжүт ажаалдагыны шалыкчы ажилдаш, ийги черде болган Михаил Митней молдурга-биле шаңнаан. Ол шыкш тараажы Маалыр Саан күзүн-биле шыкшан.
Октемчи ОНДАР.

ТАРАА БАРДА... АРТЫКШЫЛДЫГ

Тюлюш Кечид-оол аттыг совхозтун Хайыраан-Арт, Сенек-Аксынга тараан тараа культурааларын дүжүдү багай эвес болган. Илалыг Сенек-Аксында сугаттыг чер-нин дүжүдү чагай үнгер.
Тараа-былаа элбек болдурга экин-де-дир. Артыкшыл-дыг тараа-биле суур чурттак чаларынын хаан, даалазын-лаа азырап, чегериптер ар-газы-даа тыпты бээр. Совхоз шанында куудрук тараанын талазы дуузар чээли-биле алган кижилер оор өртзөн акш-шадан үнери билек төлөп бээрин алаан.

Тыва Республиканың Дээди Совединиң чедиги чыыжының ээлчег чок

чээрби дөрткү сессиязы

УЕНИҢ БАЙДАЛЫНГА ДУУШТУР КЫЛДЫНГАН

Дууш 24-кү сессия оор мур-гууда көрдүгөн хүн чуруму-нун айы-биле ажилдап эгел-зэн. Тыва Республиканың Улелин Хоойдузуну төлөв-ледин дугайында икиткели Конституция комиссиязынын даргазы Президент Ш. Д. Ооржак кылган. Ол төлөв-ледин кол-кол чүүлдеринге доктаап, сөөлү париятыда чедирген, неместинген чүүл-дерге хамаарыштыр бодуну көрүжүн икиткели, нинтиле-биле төлөв-лединге бүгү тала-лыг аналды берген. (Ук икиткели солунуну даразында шомеринге парламенттар). Ам-гы нарын, шак бүрүдүле өскерип турар, бодунулазын-нарын-лаа үеде Тыванын чо-уну чаа байдалдарга дүшүрт кылган Конституция-биле кам-галар укурдуг бис, мычан-гаш оңу бо үеде хүлээп ал-ыры кончуг чугула деп, Ш. Д. Ооржак онзагайында. Феде-ралдыг эрге-чагыргаларын чөвүлдөөри шыкш байдал-дары Тывага тургуспас дээш, Дээди Хуралды-лаа, Прези-дентини-лаа конституция эвес төлөв-лединикини дээш кайы-кайызын-лаа дүжүрүп болуру, дыл бурзууун ден эргелин, экономиканын чаа байдалдар-да хөгжүп сайыраарында бү-гү аргалар, Тыва Республи-кага хамааты болуру, кижини эргелери болуру хосту чо-руу, эрге-чагырганын үш адмыр-нын чаарылганы, тус чер бот-башкарылганы дээш, эске-лаа чугула айтырлар төлөв-ле-де неелоттуг нормалар чок-ка, амдыралга дүшүрт кыл-дыган.

Сөөлү тургустунган Кон-ституция комиссиясы кыска үе иштинде хей күженишкени-леп ажилдаанын демдеге-вес арга чок. Уш чыл дүрү-зунда ТР-нин Дээди Сове-дини чаа Конституция төлө-в-ле-биле кылдып чоруткан ажилы болза үнелелин бай-ры болза. Ол шыкш чо-нун кирип турган санал-ооналары Конституция комис-сиязына кончуг үнелиг болуп, чамдык чүүлдерин эде, ханы-ладдыр кылдырып укур-дуу-лардыг болуп келген. Кирген-не санал-оона бурзуун өрөөнү көрүп турган. Ычангаш бо-ла бүгү нинти демжежишкени-рини түнелелин ТР-ниң чаа Конституциязынын төлөв-ле-дин төртүтүнгөн бо.

Оон соонда икиткелиге ай-тырларын депутаттар саа-гынар. Депутат А. В. Конов: 75 күлдүн 14 кезинде көрүп турары-биле ТР-ниң шериң ко-миссарын, ТР-ниң хамааты камгаалап шыгаанын чон сонган болганда, ону халарын баа-чон-ка билей. Харым: Эрге-чагырганын кайы-бир адмыр чегирден туруп албанын меканын тургустунган. Чү-ве-ле бурзуун чыгып келген кижилер шиптирлеп турбазын болдурбас укурдуг бис.

Депутат Д. С. Б. Яндак: Эрге-чагырганын үш дээди органнын кайы-бирээни боттарында эрге-хүлээлге-рини хажыдып, угадтырып ту-руп бербениң магадлаа-ганын даразын чон сонган болганда, ону халарын баа-чон-ка билей. Харым: Эрге-чагырганын кайы-бир адмыр чегирден туруп албанын меканын тургустунган. Чү-ве-ле бурзуун чыгып келген кижилер шиптирлеп турбазын болдурбас укурдуг бис.

Депутат В. Г. Вааков: Кы-зыл хоорай чыгырларын Президент боду томуйлап бол-дурга, хоорай чурттагыларынын сонгуур эргенин кызгадай бер-гени болбас ирги бе? Харым: Кызыл хоорай чыгырларын даразын албай-дуулаанынга олуртурла, төлөв-ле-де үш айыг вариант көрдүгөн — хоорайлар боттары сонгуур хоорай депутаттары сонгуур база найысдал статусун эу-гаар Президент боду томуй-лап. Ол вариантыларын кай-зын таарымчалыг болурун боттарынар шиптирлеп көр-гей-де синар.

Депутат Б. Т. Санчи: Тыва Республиканын күрүне тургу-зуу чүг-ле кылды-бир Феде-ративтиг кезеге үнеликтен турар укурдугту? Харым: маапа К. Бичедей не-меле тайылбыры берген: Россия Федерациязында кирип турарымын Федеративтиг кезеге үнелик турар бис, а бодуштуун күрүневи тургу-зууну бодуш Конституция-нык үнелик тургузар бис.

Оон-биле айтырыг-харым чо-руулазын тыгын. Оон дара-зында Конституция төлөв-ле-диниң нинти сайгарылганын эгелзэн. Дээди Советтин ко-митет даргазы Н. А. Оонар бот чынтыг депутаттарыга Тыва Республиканың Улелин Хоойдузун хүлээп алыр хүндү-лүг хүлээге болган белик харымсалга онашканын дем-дегелзэн. Төлөв-ле-дин ажилдап кылдып тура, эртен төөгүсү-тү өрөөнү көрүп, дыка хей чүүлдерин эгитке бис деп, ол чугулаан. Чижээ, Дээди Ху-рала, кожуун, арбан, суму дар-галары, Улуу Хурал (Сыза), Биче Хурал (Президиум) дээш, оон-даа өске. Санаалдакы эрге-хоойлу пропагандазын моон солгаар күнделерин она-гайлаан.

Хүлээп алыр деп турар Кон-ституция Россияда болуп ту-руп сиктишкенинде камга-лап шыдаар бе мычан деп ай-тырмын депутат Г. Я. Эпп салган. Бо талазы-биле ол бо-далдарын элзеп чугаалап-чу-гаалап келген, түнелелин бо уаада Конституциянын хүлээп албас, ону чаа парламенти-ге бүзүрүп каар, шыкелдеп, даан-кын херээ чүд дээш. Төлөв-ле-де кол-кол чөвүлдөөр шиптирлеттинген-дир деп ол бүзүрлерин орданлашкан. Ы-чангаш эстафета эуувар да-разымың шилдир деп түн-ээш.

Депутат Ч. К. Айыр-Санаа: бис бо депутаттар Тыванын сайыраарында элзеп өкүл-дөрү кылган бис, мычалар-да чамдык партиялар, шим-чөшкүннөр, журналистер чо-лук, сеткүлдөөр депутаттар-нын кылдып каан ажилын кү-нүдүмү турарын ол шүгүм-чүлөп, хомудан. Ол төлөв-ле-де чаартындар кылдыган чүүлдерин эки деп көргөн. Чаа парламент кеземге болган ке-лемче-чорудуг талазы-биле шыкын неместелери хоойлу-дүрүмге четип аларын кү-нүзүш.

Келер үедеги парламентиниң ажил-чорудулазынга хама-арыштыр бодуларын чугаалап тура, депутат А. В. Конов он-санын 25 чедир бадырар дээш. Чүгө дээрге Кызыл хоорайга олорга бажын-балат чеди-псе, доктаамал ажилдаарына чүгө Президиум турары. Ол шыкш Улуу Хуралдын херээ чүгү, референдум бар шык-жыл деа бодулан санаалдакы илереткен.

Депутат К. Д. Биче-оол Конституция комиссиязын күженишкенин ажилдаанын демдегелзэн, амгы Истелге ко-митетин тургузар дээштинге кончуг чүгүлдүгүн. Ол чо-нун икиткели-биле кирген чүгү болуп турар.

Нинти сайгарылгага берди-ген уе-шак төүп каарга-да, депутат Д. С. Б. Яндак санал

Депутат В. П. Урванцев Тыва Республикада дылар дугайында айтырарын салган: Харым: 33 чүүл буугаар тыва дылды күрүне дылы кылдыр доктааткан, а оруу дыл нин-ти федерациянын күрүне ды-лы кылдыр күштүг болуп ту-рар. Кайы-даа дылдын камга-лаы болгаш хөгжүлдөз тө-лөв-ле-де магадлаантыган.

Депутат К. С. Дилак: тус чер чагырганын даразын 3 чылда сонгууттар. Дээди Ху-рал кежигүнери — 4 чылда, а Президент 5 чыл иштинде сонгууттар. Ычан кээрге үш улай сонгулдаалар эрттирер

Депутат Ш. П. Куулар бо төлөв-ле-дин бистин тыг оң-га таарыштыр, национал оң-гайын барымдалап турган кылдыгынын демдегелзэн. Бо депутаттар кылган чүүлде-ри хей дээрзин санаалдакы чугулаан.

Депутат Э. С. Донгак бо төлөв-ле-дин мурундагылар-ында хөлчөк ыгылыг турары, оон амгы рыног эконо-миканың үгө таарыштыр кыл-дыгынын мактап чугаалаан. Ол шериң кезектери кон-рольга тургузар деп немел-дегелзэн.

Нинти сайгарылгага берди-ген уе-шак төүп каарга-да, депутат Д. С. Б. Яндак санал

Россия Федерациязынын Президентинин 1993 чылдын октябрь 11-де № 1626 Чарамы-биле бадылаан.

Россия Федерациязынын Федералдыг Хуралынын Федерация Чөвүлелинин депутаттарының 1993 чылда сонгулдааларының дугайында ДУРУМ

1 эге. Нинти чүүлдери

1 чүүл. Сонгулдааларың кол пражисатори
Россия Федерациязынын Феде-ралдыг Хуралынын Федерация Чөвүлелин (оон ийер-Федерация Чөвүлелин дээр) депутаттар сонгулдааларын Россия Федерациязынын ха-мааталары бүгү-нинти, ден болган дорт сонгулда эрге-жиге үнелик, чажы бол-за, азын-биле ботталдырар.
2 чүүл. Сонгулда эргези
1. Федерация Чөвүлелинин депутаттарын сонгуур эрге Россия Федерациязынын 18 тар ным четкен хамааты бу-рүтүнге хамааржыр.
2. Россия Федерациязынын 21 тар ным четкен хамааты Федерация Чөвүлелинин депу-татамы сонгууду болур.
3. Мелереп бодар шинээ чок деп судтун хүлээп көр-гөн хамааталар болган судтун дүрүм эуугар күштүг болган шиптике-биле хосталганын кызматтар турар чедерде хамааталар, бир эвес Россия Федерациязынын хоойлукуду-ганы-биле эске чүүл көрдү-мүн болза, сонугас болган сонгуутурун болбас.
3 чүүл. Федерация Чөвүле-лиге сонгулдаалар
1. Федерация Чөвүлелинге Россия Федерациязынын субъект бурзуунден ийи депу-таты сонгуур.
2. Федерация Чөвүлелинин депутаттары Россия Феде-рациязынын азын-астративтиг кызматтарынын иштинге тур-густунар ийи ажалдагы (чон-гык оорут — ийи мадаг) сон-гулда округтарынын азы-би-ле хей бурзууну барымаа-лаар сонгулда системанын

ирип болбас. Партия азы по-литиктиг шимчөшкенин эвилел составына кирген таарылга-да бот-тускайлар сонгулда каттыжымшыкы болуп шыда-вас.
Күрүне Думазына сонгу-лдаалар талазы-биле сонгулда кампанияга айтынган хей-нинти каттыжымшыкы-нарын киржире Феде-рация Чөвүлелин депу-таттар сонгулдааларынын тала-зы-биле сонгулда кампа-нияга оларын киржиринге моонлак болбас.
3. Россия Федерациязынын субъектинин хамаарышкан сонгулда комиссияны кан-дидаттарын политиктиг пар-тиялардан азы шимчөшкени-нерден депшиктен таарылга-да кандидаттарын бүрүткээ-ринге документтерин партия-нын, политиктиг шимчөшкени-нерден алаа төлөөлтүргөн де-вискээр органнын шиптирлеп эуугар, а хей-нинти катты-жымшыкынынын эвилелден таарылгада — ук эвилелден таарылган каттыжымшыкы-нарын төлөөлөкчөр органнын мый калып кылган шиптирлеп эуугар чорудар.
6 чүүл. Сонгулдаалары а-жалдырары
1. Федерация Чөвүлелин депутаттар сонгулдааларын ор-ганыштары база эрттирери-биле холбашкан кезектерни ажилдадырарын Россия Феде-рациянын айна-хөрөйткенин күсүн-биле ботталдырар.
2. Сонгулда мурунуң кам-паниян ажилдадырар бол-дурга кандидаттар бол-ган сонгулда каттыжымшыкы-нары бодунуң акша-хөрөйткеле-

рип болган эки тура дуулаан-чызын база ажиллаар эргелин-тинге комиссияларын эртти-рери
7 чүүл. Сонгулдаалары сон-гулда комиссияларының эртти-рери
1. Федерация Чөвүлелин депутаттар сонгулдааларын ор-ганыштары болган эрттирери-нин сонгулда комиссияла-рына хүлээндирер. Сон-гулдаалары белектэрин база эрттирери-биле холбашкан бот-ту айтырларын сонгулда ко-миссиялары бо Дүрүм-биле доктааткан эрге-хүлээлгелери-нин кемчеллиги шиптирээр та-лазы-биле күрүнең өске органнырдыан хамаарышпас.
2. Сонгулда комиссиялары сүмележин, коллегиялдык ажил-даар. Сонгулдаалары белек-тээр болган эрттирери сон-гулда комиссияларын ажи-биле болган ажи-чарыг бот-тандырар.
8 чүүл. Федерация Чөвүле-линин депутаттар сонгулда-аларынын талазы-биле сонгулда округтары
9 чүүл. Сонгулда участоктары тургузары
1. Россия Федерациязынын Президентинин 1993 чылдын октябрь 1-де № 1557 Чарамы-биле бадылантыган 1993 чылда Күрүне Думазынын депу-таттар сонгулдааларынын дугайында Дүрүмүн 10 чүүлүн-де дууштур тургустунган сон-гулда участоктары Федерация Чөвүлелин депутаттар сон-гулдааларынын талазы-биле сонгулда участоктары болур.
2. Россия Федерациязынын докшээривелди дашкар док-таамал чурттаар черин Россия Федерациязынын хамааталарына оң куртуң девискээрлик консула округтары, а Россия Федерациязынын консула албан черлери ук куртуң де-вискээрлик чок болза — ко-жа азы чок куртуң девис-

кээрлик консула округтары сонгулда участоктары болур. Даштыкы сонгулда участок-тары Федерация Чөвүлелин депутаттар сонгулдааларынын талазы-биле Москва хоорай-нын кызылгарларына тургу-стунган сонгулда округтуну составына кирер.
10 чүүл. Сонгулда даны-зы
11 чүүл. Сонгулда комиссия-ларының хевирлери
Федерация Чөвүлелин депу-таттар сонгулдааларын ор-ганыштары болган эрттирери сонгулда комиссиялар ботталдырар.
а) Россия Федерациязынын Президентинин 1993 чылдын сентябрь 29-та № 1505 Чар-лым-биле бадылантыган Кү-рүне Думазына сонгулдаалар талазы-биле Тен сонгулда комиссиязын, Федерация Чөвүле-линин депутаттар сонгулда-аларынын талазы-биле Тен сон-гулда комиссиязын (оон ийер-Федерация Чөвүлелин дээр) чөвүлдөөрлер ол комиссияга даяларган;
б) Федерация Чөвүлелин депутаттар сонгулдааларынын талазы-биле округтарынын сон-гулда комиссиялары;
в) участоктарынын сонгулда комиссиялары.
12 чүүл. Федерация Чөвүле-линин депутаттар сонгулда-аларынын талазы-биле округтун сонгулда комиссиязын сонгу-лаа комиссиязын округ бүрүтүгө тур-густунар.
2. Федерация Чөвүлелин депутаттар сонгулдааларынын талазы-биле округтарынын сон-

рар болза мычан Федерация Чөвүлелин депутаттарынын сонгулдааларынын талазы-биле округтуну сонгулда комиссиязын хүлээлгелерин Россия Феде-рациязынын Президентини-нин 1993 чылдын октябрь 1-де № 1557 Чарамы-биле бады-лаан 1993 чылда Күрүне Ду-мазын депутаттарынын сон-гулдааларынын дугайында Дү-рүмүн 14 чүүлүн эуугар округтуну сонгулда комиссиязы ботталдырып чорудар алаар.
Бир эвес Федерация Чөвү-лелин депутаттары сонгуур талазы-биле сонгулда округ-туну кызматтары Күрүне Думазынын депутаттарынын сонгулдааларынын талазы-биле сонгулда округтуну кызмат-тары-биле дүшөйи барган таарылгада Тен сонгулда ко-миссиязы Федерация Чөвүле-линин депутаттарынын сонгу-лдааларынын талазы-биле округ сонгулда комиссиязын бүрү эргелери Күрүне Думазына сонгулдааларынын талазы-биле округтуну кызматтарынын санаалдан кижилерин ишти-ленди томуйлаар. Комиссиялар-дын даргаларын Тен сонгулда комиссиязы ук комиссиялар кежигүнеринин иштинде томуйлаар.
3. Округтуну сонгулда комис-сиязын дараам юридиктен элзи эртемниң азы эрге-хоой-лу талазы-биле эртем чаалам болур укурдуг.
4. Федерация Чөвүлелин депутаттары сонгуур талазы- биле сонгулда округтуну кыз-маттары Күрүне Думазына депутаттар сонгуур талазы- биле сонгулда округтуну кыз-маттары-биле тутчуп ту-

Спорт ♦ Спорт ♦ Спорт ♦ Спорт

ПОЛЬША ЧЕТКЕШ, АДЫН СЫКПААН

Сентябрь айына сөөгү хүннөрүндө Москва чоогунда Истра хоорайга ча адарында Россиянын кубогу дээр маргылдаа эртен. Бо маргылдаа дүрүм бугуар ийн ээлчеге эртер. Сибирь болаш Бракун Чөөн чүк зоназынын маргылдаазы май айда Кызылга «Хүреш» стадионунга болуп эркен. Анаа Тыванын хөреэжеп спортчулар командасы бирги, эр спортчулары — үшкү черлерин ээлзөөн турганнар. Майны ол-да хүннөрүндө Чебоксары хоорайга барыны зонаын мдыг дениндег маргылдааы база болуп эркен.

Ам бо Истраже ийн зонаы төлөөлзөн 8-8, ийн-ти-биле 16 республикаларнын, крайларнын, областтарнын шилдиге командалары четкилеп келген бо. Маргылдаа конугур нарын агаар байдалында эркен. Хүнүн-не чаас, соок тах дид турган. Ол спортчуларга немелде шаптарына чедирин турган.

Бистин республиканын спортчулары конугур эйн түнелдер-биле баштайгы мергежлени ажин эртенер. 90, 70, 60, 50, 30 метр хемчээлдерге 144 согууну атканын соонда Елена Тутатчикова 1307 санын бирги черин ээлеп турган. Оон бо түнели делегей чергелгип спорт мастеринын нормазын азып турар. Игорь Чамзо 1248 санын, бешки черин ээлээр артагы болгон. Чедирин черде (1237 санын), Шолбан Дажы, Байяна Ондур тоску черде. Бо мергежлениг хөл-ла негелдеа — баштайгы 32 спортчуларын аразычче кире бээр. Тыванын спортчулары шупту ол шырктарнын санынче кирген. А киржичилерини ийнти саны 120 киян азып турган.

32 артып калган спортчулары эш-шш кылдар чаргалынын сөөлүндө, боттарынын «сөжаларында» аштырыш-дегилер. күзөп. Битангаш Польшага маргылдаага бистин ча адыкчыларынын эйн киргешеп келген Президентини ол өстеринге харым болуп турар. Оларнын өссе чурттар-биле харылдааы калбарын, дымчар деп түгөп чыгып турбас учурлуг. Ол талазы-биле өвөөш эвас ажалды Курспорткомитет дартасы С. Б. Ооржак биле республиканын улуг тренери В. М. Намчыл-оол кылып чорудуп турарлар. Чылдан чыгаче шаиналды черлерин ээлээр амыр эвас деп чүпө билдингир. В. Намчыл-оол бодунун кымымак тура-сорукугун күч-ажыды-биле оюн чедип ап турар. Истра хоорайга болуп эркен Россиянын кубогу дээр маргылдаага база Польшага чурттар аразынын туринеринге кирисилгези-биле бистин ча адыкчыларынын чыггы спортчу сезону доозугады бо чылдын багай эвас. Тыванын спортчулары Россия, делегей чергелги, эона азын-биле маргылдааларга, аныктар аразында чемпионаттар хуузда-да, командала-дала талазы-биле шаналдыг черлерин ап келгенер.

1994 чылда Россиянын шилдиге команданын кижигунерини аразычче Елена Тутатчинова, Шолбан Дажы, Игорь Чамзо киргенер. Анык спортчулар Александр Чаламба биле Аниела Макарова база эйн түнелдерлик болуп турганнар. Олар боттарынын болган спортчу нитилелдерин шилдиге командаларычче кире бээр бээр деп бүтүрел улуг. Ол ам база удавас бидинге бээр.

Удавас ча адыкчыларынын ишкы сезону эгелээр. Ол база спорт залдарынын шилдиге өтөр маргылдаалардыр. Бистин спортчулар анза белеткелени эгелей бергенер.

Каады БИЛДЕН. Курспорткомитеттин ажылдакчызы.

Шолбан баса-ла Читадан Сергей Рытзеновту ашпаш, хүлер медальды чаалдып азыр аргалып болган. Финалга ийн кижиги артык-жеге чедир Елена Тутатчинова бергедешинерге таваарышпаан. Леванын чемпиону болурунга улус колдуу-ла чигининин турган. Бичалза-даа эч сөөгү сериалда, кажан үш согу артык турла, Ярославль область чурттуг Елена Постинова бистин спортчулардан тилкелени «хунаап» алган. Елена Тутатчинова ийнги черде, үшкүзүндө — Чита чурттуг Наталья Болотова.

Россия кубогу дээр маргылдаа Елена Тутатчинова Турциянын Анталиа хоорайга болуп эркен делегей чемпионатындан дорт келген. Ол анаа Россия спортчуларынын аразындан эч белик түнелди көргүскен — 8-ий чер. Эске артык чеди россиялы ча адыкчылары баштайгы 32 шырак спортчуларынын безин санынче кире артагы чок болган. Команда талазы-биле Россиянын кыстары Е. Тутатчинова, Н. Болотова, М. Х. Мурзаева (Дагестандан) ийнги черин ап, делегейини мөчүгүн медальдары-биле шаанаткан. Олар чүгте Мурманск Күрейнин конугур шырак спортчуларына аштырганнар.

Истра хоорайга команда талазы-биле бирги чер дээр кубок маргылдааы база болуп эркен. Анаа бистин удуулар Е. Тутатчинова, Б. Ондур, Г. Тонтоева үшкү черин ээлзөөн, Бирги черде Читанын, ийнгижиге Ярославльдин спортчу кыстары. Тыва оолдар — Ш. Дажы, И. Чамзо, А. Чамзова — 4-кү черде. Бирги — Чита областын спортчулары, ийнги-үшкү черлерин Иркуту кыстары болган Москва областын спортчулары үлешкенер. Крайлар, областар, республикалар аразында Тыва ийнги черин ээлээр. Бирги черде — Чита облазы. Тыва спортчуларынын 16 командалык ийнги черин алган. Мындадан ийнги черин алган. Мындадан ийнги черин алган.

Россия кубогу дээр маргылдаа төвөр билек, республиканын шырак дээр ча адыкчылары поляк хоорай Лодзие айтанышканнар. Ол болза Польшанын Ча адыкчыларынын эвилдинге чалааны-биле спортчу клубтар аразында маргылдаага киржирин ол. Ол туринерге бистин шилдиге команданын эскеде Ираков, Вроцлав, Гданьск, Катовице хоорайларынын спортчулары киржин. Лодзь хоорайына 1927 чылдан бээр тургу турары «Слоам» деп конугур эйн спорт базазында маргылдаа эркен. Тыванын спортчулары эйн белеткелди, Россияда шырак командаларнын бирозун талазы-биле поляк специалистер баш буртунгар бидир болдулар. Олар бистин ча адыкчыларынын чедикшен мергежилдин, тинилде дээр бижыг тура-сорукугун демдегелп турганнар.

Үш хүн иштинде ургулчүлзөн маргылдаанын түнелдерде эр улус аразында чемпион атты Шолбан Дажы чедип алган. М-1 деп мергежилде ол 1268 санын көргүскен. Ийнги черде баса-ла тыва спортчу Игорь Чамзо. Үшкү шаиналдыг черин поляк ча адыкчызы Худинск ээлеп. Бистин анык спортчулары Александр Чаламба дөрткү черин ээлээр аргалып болган.

Хөндөргей чурттуг солдаттар

Монгуш ЭРГЕН.

Мөгелер өвөдип турарынар экин-дир. Олар мөгө болурунда анык, кижиге мазушыннар талазы-биле белки денинде кижигинин турарын көрүнер. Хөреэни дөңгөрү, туралык, асырлар, карбанаази, кортук (дуулаптар челе), улуг-бичи кижилерин хуулуевас чорук мөгө кижини мазушыннарына таарышса мазушыннары оларга билиндирин өвөдирин эч чугула деп, анык тренереге чыгып-даа ордум.

Мөгелер өвөдип турарынар экин-дир. Олар мөгө болурунда анык, кижиге мазушыннар талазы-биле белки денинде кижигинин турарын көрүнер. Хөреэни дөңгөрү, туралык, асырлар, карбанаази, кортук (дуулаптар челе), улуг-бичи кижилерин хуулуевас чорук мөгө кижини мазушыннарына таарышса мазушыннары оларга билиндирин өвөдирин эч чугула деп, анык тренереге чыгып-даа ордум.

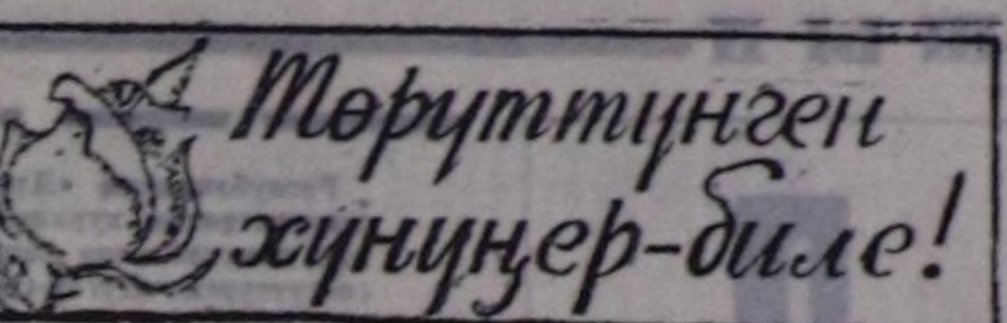
ШЫНЫН ТЫВАР ДЭЭШ

Тыванын деискээринге политикти репрессияларга таарышканын агаргыт талазы-биле республика комиссиянын чыныга алды кижиге саставыг ажылчын бөлүктү тургускан. Тыва Республиканын хамаарышкан бугу албан черлеринин төөгү архивтеринин материалдары-биле хостуг тааныжар эргини оок кезжигунеринге тымсыканын бер ийн ай эркен. Ажылчын бөлүктү кол сорууга — 1921-1956 чылдарда Тыва деискээринге политикти репрессияларга таарышкан бугу кижилерин хөреэни өвөдип көөрү, төөгүнүн алыс шимин тывар, төөгүнү чорукту катар тургузар талазы-биле республика комиссияныг илгичи бээр.

Тыва Республиканын Дээди Советинин Дарганын орадыкчызы, республика комиссиянын даргасы М. С. Козлов ажылчын бөлүктүн кижигунеринин хуралын зоокта чаа чылдарын, ийн ай дургунада кылдырган ажылдарын түнелдин алаа үндүртү, моон соонагырга соруугаларын толдургайлаан. Куруне болаш партия архивтеринин, Тыва Республиканын Аймак чок чорутуун болган Иштин хөреэтер министрстволарнын архивтеринин политикти репрессияларга хамаарышкан материалдарын өвөдирин көөрү талазы-биле бөлүктүн кижигунерин ийн ай дургунада боттуту ажылдарын кылган хуралга демдегелген.

1921 чылдан бөркө 1931 чылга чедир Тывада бугу эрчи документтер эрг мөөл бижик-биле мөөл дэл кырынга тургустунган чорук ол үчүлдээ Тыва төөгүнүн алыс шимин тывагай улуг моонда болуп келген болган бергедешинерини ам-лаа таваарыштыр турар. Бичаарага эрг мөөл бижикти болган мөөл дымчын эки билер тоочун төөгүчү К. Т. Аракчаа, а ол кижик моондаар юрст Г. Б. Сичаа олар боттуту ажылды кылган хуралга демдегелген.

Алексей ДУРГЖАА.

Бистин атамаси Серен Коловч ХОЯДЫР 55 харлап турар, ол дээр чылдарда улус өвөрдөгөнгө, советизм бугурулуезине ажалдап, төлөтүгү үлүүн келген болган кижиге чиринда чорутуу. 14 урууларын кижиге келген. Алаачынын 65 харлазын-биле холбаштыр каа дег калдыкыла, өөрүшкү, ааскениги күзөг, чоунуга ам-даа төлөтүгү бараан болурунга илгелер орап бис.

Чарлалдар Бюрозу

Хуу кижинин «ЧУЧАК» дээр бугурулуезин чыгычылдарын материалдары-биле тонуу, «Алжак» хөреэниг хөреэжээни, урууларга болган улуг-даа кижигеге национл адык-хөтөрүн, шоралары болган өске-даа чүдлерин даараарынга чыгычылдарын хууун ап база организатпур турар.

Культура, кино болган туржам министрстволу, Тыва Республиканын Өвөдөлгө министрстволу болган Компартиялар эвилди бо чылдын ноябрь 4-5 хүннөринде «Республиканын музыка культуразынын байдалы болган моон сойгаар хөреэжээниг дугайында» айтыртал талазы-биле культура болган улус өвөрдөгөнгө ажалдакчыларынин чөвүлел хуралын эвөдирерин чарлап тур.

1. Эртер чери — Кызылдын уран чүдү училишени. Чөвүлел хуралды эвөдиртеринин плаани: 1993 чылдын ноябрь 3-те: чөвүлел хуралдын киржикчилеринин келери. Чурттаар чери — «Монгулек» азылчар бажыны. 1993 чылдын ноябрь 4-те: чөвүлел хурал киржикчилерин демдегел, бурткөзөр — 8 шак 30 минута. 9.00 шакта — план бугуар тускай секциялар ажыла. 14.00 шакта — Уран чүдүлүн уруулар школаларынин өвөдирчилеринин болган Кызылдын уран чүдү училишенин сүвүгүлдеринин кониешти.

2. МУНИЦИПАЛИТЕТТИН «ТУЛУГ МАТЕРИАЛАРЫ САДЫГ БУДУРУЛГЕЗИ» (Маяковский куудумчуу, 91).

— чер участогуун хемчээли — 2080 дөрбөлчүн метр; — туудуларын нити шөлү — 930 дөрбөлчүн метр; — сазыг шөлү — 240 дөрбөлчүн метр; — склал шөлү — 540 дөрбөлчүн метр; — ажалдакчылар саны — 12 кижиге; — курамыларын болган чарыгадалары — 2500000 рубль; — азна-хөреэгерини болган өске-даа — 11800000 рубль; — кредиттеги өске-даа чээли хөреэжээни — 3400000 рубль; — эге өртэ — 600000 рубль; — салыр долла түмү — 600000 рубль;

3. МУНИЦИПАЛИТЕТТИН «АВТОМОБИЛЬ САДЫГ БУДУРУЛГЕЗИ» (Маяковский куудумчуу, 91). Түнерин 1993 чылдын октябрь 1-де турган байдал-биле көргүскен:

— чер участогуун хемчээли — 2600 дөрбөлчүн метр; — туудуларын нити шөлү — 2900 дөрбөлчүн метр; — сазыг шөлү — 200 дөрбөлчүн метр; — склал шөлү — 1400 дөрбөлчүн метр; — ажалдакчылар саны — 10 кижиге; — курамыларын болган чарыгадалары — 7000000 рубль; — азна-хөреэгерини болган өске-даа — 57000000 рубль; — кредиттеги өске-даа чээли хөреэжээни — 6800000 рубль; — эге өртэ — 4500000 рубль; — салыр долла түмү — 4500000 рубль.

АТАР САНЫ: «Тыва сойбак» № 363505

УРАН АРГАЛААРНЫ АЖЫГЛАП...

Кызыл районук тыва гүрөшкө бирги чери дээр өвөрдөгөнгө аразында маргылдаа чоктаа Каз-Хем суурга эркен. Кур-Чер ортумак шолалында тыва хуретини тренери Владимир Ондур болууну өвөдире алганы бичи мөгелери-биле ол маргылдаага киржин. 9-11 класскы өрөншчилерини аразында Мерген-Херел Монгуш шүлгел. Алс Оюн үжүрүлешкен. 3-кү черин Роберт Толош (Кур-Чер) ал, тилкелени чедип алган. 7-8 класскылар аразында чемпион атты Алс Донгак төлөтүгү болган. 3-кү черин Александр Монгуш алган. Бо мөгелер база-ла Кур-Чер шолалынын өвөрдөгөнгө.

«Эч чараш арта» деп шаиналды төлөтүгү болган. Нити-биле Кур-Чер ортумак шолалынын өвөрдөгөнгө бирги черин бугурулду-биле ал, тилкелени 9-11 класскы мөгелерге 32 оол киржин, 7-8 класскылар аразында 16 анык мөгө күжүр шөшөшкен. Тилкелени болган мөгелерин «Эир самы» деп номнар база акча-биле шаинаан.

Улуг дайынын изиг фронттуг чүгө панфиловчуларын-даа эвас, грек хан Леонидтин маадлары чоруну база кататпаан кижиг-дир. Спартак хоорайнын чагырыкчызы Леонид хан бодунун чүк санын шери-биле бугу Грециянын камгалаары-биле кызыларда кызаа кышал арт кырынга артып калган, өске хоорайларын шеригерин чыгарышканнар. Спартакчулар дайынарнын үр үштинде Грецияже эртербөөн. Ам ол арта Леонид ханынын улуг тураскалы турар. Олар эртен хары-даа кижилер ол тураскалга чалбарын, тейлел эртер.

Сат Бүрзекей база мындыг хөреэниг кайгамчык маадлары чорукту кылган. Тыва эки турчы эскеринин үлөмү эвөдире азылчын бөлүктү тургускан. Тыва Республиканын хамаарышкан бугу албан черлеринин төөгү архивтеринин материалдары-биле хостуг тааныжар эргини оок кезжигунеринге тымсыканын бер ийн ай эркен. Ажылчын бөлүктү кол сорууга — 1921-1956 чылдарда Тыва деискээринге политикти репрессияларга таарышкан бугу кижилерин хөреэни өвөдип көөрү, төөгүнүн алыс шимин тывар, төөгүнү чорукту катар тургузар талазы-биле республика комиссияныг илгичи бээр.

Тыва Республиканын Дээди Советинин Дарганын орадыкчызы, республика комиссиянын даргасы М. С. Козлов ажылчын бөлүктүн кижигунеринин хуралын зоокта чаа чылдарын, ийн ай дургунада кылдырган ажылдарын түнелдин алаа үндүртү, моон соонагырга соруугаларын толдургайлаан. Куруне болаш партия архивтеринин, Тыва Республиканын Аймак чок чорутуун болган Иштин хөреэтер министрстволарнын архивтеринин политикти репрессияларга хамаарышкан материалдарын өвөдирин көөрү талазы-биле бөлүктүн кижигунерин ийн ай дургунада боттуту ажылдарын кылган хуралга демдегелген.

1921 чылдан бөркө 1931 чылга чедир Тывада бугу эрчи документтер эрг мөөл бижик-биле мөөл дэл кырынга тургустунган чорук ол үчүлдээ Тыва төөгүнүн алыс шимин тывагай улуг моонда болуп келген болган бергедешинерини ам-лаа таваарыштыр турар. Бичаарага эрг мөөл бижикти болган мөөл дымчын эки билер тоочун төөгүчү К. Т. Аракчаа, а ол кижик моондаар юрст Г. Б. Сичаа олар боттуту ажылды кылган хуралга демдегелген.

Монгуш ЭРГЕН.

ХӨНДӨРГЕЙ ЧУРТТУГ СОЛДАТТАР

Улуг дайынын изиг фронттуг чүгө панфиловчуларын-даа эвас, грек хан Леонидтин маадлары чоруну база кататпаан кижиг-дир. Спартак хоорайнын чагырыкчызы Леонид хан бодунун чүк санын шери-биле бугу Грециянын камгалаары-биле кызыларда кызаа кышал арт кырынга артып калган, өске хоорайларын шеригерин чыгарышканнар. Спартакчулар дайынарнын үр үштинде Грецияже эртербөөн. Ам ол арта Леонид ханынын улуг тураскалы турар. Олар эртен хары-даа кижилер ол тураскалга чалбарын, тейлел эртер.

Сат Бүрзекей база мындыг хөреэниг кайгамчык маадлары чорукту кылган. Тыва эки турчы эскеринин үлөмү эвөдире азылчын бөлүктү тургускан. Тыва Республиканын хамаарышкан бугу албан черлеринин төөгү архивтеринин материалдары-биле хостуг тааныжар эргини оок кезжигунеринге тымсыканын бер ийн ай эркен. Ажылчын бөлүктү кол сорууга — 1921-1956 чылдарда Тыва деискээринге политикти репрессияларга таарышкан бугу кижилерин хөреэни өвөдип көөрү, төөгүнүн алыс шимин тывар, төөгүнү чорукту катар тургузар талазы-биле республика комиссияныг илгичи бээр.

Тыва Республиканын Дээди Советинин Дарганын орадыкчызы, республика комиссиянын даргасы М. С. Козлов ажылчын бөлүктүн кижигунеринин хуралын зоокта чаа чылдарын, ийн ай дургунада кылдырган ажылдарын түнелдин алаа үндүртү, моон соонагырга соруугаларын толдургайлаан. Куруне болаш партия архивтеринин, Тыва Республиканын Аймак чок чорутуун болган Иштин хөреэтер министрстволарнын архивтеринин политикти репрессияларга хамаарышкан материалдарын өвөдирин көөрү талазы-биле бөлүктүн кижигунерин ийн ай дургунада боттуту ажылдарын кылган хуралга демдегелген.

1921 чылдан бөркө 1931 чылга чедир Тывада бугу эрчи документтер эрг мөөл бижик-биле мөөл дэл кырынга тургустунган чорук ол үчүлдээ Тыва төөгүнүн алыс шимин тывагай улуг моонда болуп келген болган бергедешинерини ам-лаа таваарыштыр турар. Бичаарага эрг мөөл бижикти болган мөөл дымчын эки билер тоочун төөгүчү К. Т. Аракчаа, а ол кижик моондаар юрст Г. Б. Сичаа олар боттуту ажылды кылган хуралга демдегелген.

Монгуш ЭРГЕН.

Кызыл хоорай. Красноармейская, 100. Индекс 667000.

Тургуучулары: ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫН ДЭЭДИ СОГФИП болган ЧАЗААН «ШЫН» СОЛУНУН РЕДАКЦИЈА КОЛЛЕКТИВИ

Кол редактор В. Ф. ЧАДАМБА

РЕДАКЦИЈА КОЛЛЕКТИВИ: Н. С. Базир (кол редакторуну поалакчымы), А. Б. Монгуш, М. Д. Оюн (харыскал галыг секретары), М. М. Саая (кол редакторуну орадакчымы), В. М. Сат, Н. С. Эрген.

РЕДАКЦИЈАНЫН ТЭЛФОННАРЫ: Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер хүлээп алыр чөп — 3-34-26; кол редакторуну орадакчылары — 3-33-91; — 3-34-17 харыскалгалыг секретары — 3-34-92; орадакчылар — 1-45-93.

КИЛИДИСТЕР: улус аялугатарын Советтери лиянги-политикти болган соонга айтырталар — 3-34-19; — 3-34-93; үлөтүр — 3-34-49; — 3-34-73; кызаа ажал-атгы — 3-41-16; кызылча улус өвөрдөгөнгө болган чогаал — 3-39-15; — 3-34-57; мөзөлөр болган спорт — 3-36-82; 3-34-57; — 3-34-39; 3-34-93; чагаа — 3-39-03; корреспондтар — 3-41-23; үндүрүчүлөр — 3-27-41; солун кезибин барганга — 3-57-97; 3-14-94; бугуларын — 3-37-11.

Солун Россия Федерациязынын Парлаага болган мезгелер министрстволуун чыныга парлааталыг, мазаларын хостуг чоручу камгалаар талазы-биле Тывага хайгаарал чөвөк бугуруктеттинген.

Бугуруктеттинген аудары — Т-00007. Солуна парлааталыг аудары — материалларын, авторларынын болуулары резакинын туржубу-биле дүшүшөп барып болуур Айттыгнын фактыларын саннары болган өске-даа азынчалыгы эвас авторлар боттары харыскалгалыг.

Солун Россия Федерациязынын Парлаага болган мезгелер министрстволуун чыныга парлааталыг, мазаларын хостуг чоручу камгалаар талазы-биле Тывага хайгаарал чөвөк бугуруктеттинген.

Бугуруктеттинген аудары — Т-00007. Солуна парлааталыг аудары — материалларын, авторларынын болуулары резакинын туржубу-биле дүшүшөп барып болуур Айттыгнын фактыларын саннары болган өске-даа азынчалыгы эвас авторлар боттары харыскалгалыг.

Солун Россия Федерациязынын Парлаага болган мезгелер министрстволуун чыныга парлааталыг, мазаларын хостуг чоручу камгалаар талазы-биле Тывага хайгаарал чөвөк бугуруктеттинген.

Бугуруктеттинген аудары — Т-00007. Солуна парлааталыг аудары — материалларын, авторларынын болуулары резакинын туржубу-биле дүшүшөп барып болуур Айттыгнын фактыларын саннары болган өске-даа азынчалыгы эвас авторлар боттары харыскалгалыг.

Солун Россия Федерациязынын Парлаага болган мезгелер министрстволуун чыныга парлааталыг, мазаларын хостуг чоручу камгалаар талазы-биле Тывага хайгаарал чөвөк бугуруктеттинген.

Бугуруктеттинген аудары — Т-00007. Солуна парлааталыг аудары — материалларын, авторларынын болуулары резакинын туржубу-биле дүшүшөп барып болуур Айттыгнын фактыларын саннары болган өске-даа азынчалыгы эвас авторлар боттары харыскалгалыг.

Солун Россия Федерациязынын Парлаага болган мезгелер министрстволуун чыныга парлааталыг, мазаларын хостуг чоручу камгалаар талазы-биле Тывага хайгаарал чөвөк бугуруктеттинген.

Бугуруктеттинген аудары — Т-00007. Солуна парлааталыг аудары — материалларын, авторларынын болуулары резакинын туржубу-биле дүшүшөп барып болуур Айттыгнын фактыларын саннары болган өске-даа азынчалыгы эвас авторлар боттары харыскалгалыг.

КИНО

9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30 шактарда. «ВОСТОК». «Хүрэнч чажыма» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда. «ОТЧУГАШ»: «Чаагай сеткилди мезээни» 9.00 шакта; «Аум уран чүдү» 11.00, 12.30, 14.00, 15.30, 17.00, 18.30 шактарда.

«НАВАРАЛ»: «Эраерден хостуг» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 шактарда; ВИ-ДЕОЗАЛ: «Рон капитан»

АТАР САНЫ: «Тыва сойбак» № 363505

Тыва Республиканын Парлаага болган мезгелер министрстволуун парлааталыг чыныга парлааталыг, мазаларын хостуг чоручу камгалаар талазы-биле Тывага хайгаарал чөвөк бугуруктеттинген.

Бугуруктеттинген аудары — Т-00007. Солуна парлааталыг аудары — материалларын, авторларынын болуулары резакинын туржубу-биле дүшүшөп барып болуур Айттыгнын фактыларын саннары болган өске-даа азынчалыгы эвас авторлар боттары харыскалгалыг.

Солун Россия Федерациязынын Парлаага болган мезгелер министрстволуун чыныга парлааталыг, мазаларын хостуг чоручу камгалаар талазы-биле Тывага хайгаарал чөвөк бугуруктеттинген.

Бугуруктеттинген аудары — Т-00007. Солуна парлааталыг аудары — материалларын, авторларынын болуулары резакинын туржубу-биле дүшүшөп барып болуур Айттыгнын фактыларын саннары болган өске-даа азынчалыгы эвас авторлар боттары харыскалгалыг.

Солун Россия Федерациязынын Парлаага болган мезгелер министрстволуун чыныга парлааталыг, мазаларын хостуг чоручу камгалаар талазы-биле Тывага хайгаарал чөвөк бугуруктеттинген.

Бугуруктеттинген аудары — Т-00007. Солуна парлааталыг аудары — материалларын, авторларынын болуулары резакинын туржубу-биле дүшүшөп барып болуур Айттыгнын фактыларын саннары болган өске-даа азынчалыгы эвас авторлар боттары харыскалгалыг.